

Свещ. Ангел Величков

ПАМЕТТА НА АДАМ

НОВ ПОГЛЕД КЪМ БИБЛЕЙСКИТЕ ИЗВОРИ

БИТИЕ 1:24 – 11:26

София, 2025

Написана на български и шведски език

За българското издание:

Всички права запазени. Нито една част от книгата не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Свещ. Ангел Величков Величков, автор, 2025

© Величко Ангелов Гринфарб, оформление на корицата, 2025

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

ISBN 978-619-01-1594-6

Свещ. Ангел Величков

ПАМЕТТА НА АДАМ

НОВ ПОГЛЕД КЪМ БИБЛЕЙСКИТЕ ИЗВОРИ

БИТИЕ 1:24 – 11:26

СЪДЪРЖАНИЕ

КОЙ Е АДАМ	9
ЗА МЕТОДА	14
МОЙСЕЙ И ПАМЕТТА НА АДАМ	16
РОДОСЛОВИЕТО КАТО ПАМЕТ	25
КАЛЕНДАРНО И БИБЛЕЙСКО ВРЕМЕ	30
В КРАЯ НА ШЕСТИЯ ДЕН. ПЪРВИЯТ РАЗКАЗ	37
ДОАДАМОВОТО ЧОВЕЧЕСТВО	45
ПАДЕНИЕ ПРЕДИ ПАДЕНИЕТО?	56
СЕДМИЯТ ДЕН. ВТОРИЯТ РАЗКАЗ ЗА ЧОВЕКА	66
АДАМ И РАЯТ	75
ЖИВОТНИТЕ	83
ЖЕНАТА	91
ЗМИЯТА	100
КРАТКА ОНТОЛОГИЯ НА ЗЛОТО	109
ИЗГНАНИЕТО	116
ПЪРВИТЕ СИНОВЕ. СРЕЩАТА	126
СТРАХЪТ НА КАИН	135
ДВЕТЕ ЛИНИИ	140
ВЪЗРАСТТА НА ПАТРИАРСИТЕ	150

СИНОВЕ БОЖИИ И ДЪЩЕРИ ЧОВЕШКИ	161
ВРЕМЕТО НА НОЙ	170
СЕМАНТИКА НА ПОТОПА	177
„НЕБИБЛЕЙСКИЯТ“ ПОТОП	184
СЛЕД ПОТОПА	192
ВНУЦИТЕ И ПРАВНУЦИТЕ НА НОЙ	200
СЪДБАТА НА МОНОТЕИЗМА СЛЕД ПОТОПА	217
СРЕЩА В СЕНААРСКАТА ЗЕМЯ	226
ВАВИЛОН	231
АВРААМ. ПАМЕТТА КАТО ЕТНОГЕНЕЗА	240

ПРИЛОЖЕНИЕ

НЯКОИ УТОЧНЕНИЯ ОТНОСНО МОНОТЕИЗМА	250
ХАРАКТЕРИСТИКИ НА БИБЛЕЙСКИЯ МОНОТЕИЗЪМ	252
ТИПОВЕ НЕБИБЛЕЙСКИ МОНОТЕИЗЪМ	255
СЛУЧАЯТ „ПЕЛАГИЙ“	256
ХРОНОЛОГИЯ НА СЪТВОРЕНИЕТО	260
БИБЛЕЙСКА ХРОНОЛОГИЯ	262
БИБЛИОГРАФИЯ	264

КОЙ Е АДАМ

Главните библейски персонажи на Стария завет са добре известни. Дори и за много от тях да няма друга информация освен името, те са част от една непрекъсната линия, поставени в своя родов контекст, което казва вече немалко за една личност. Така ние знаем кои са Каин, Авел и Сит, Ной, Сим, Хам и Яфет, Авраам, Исаак, Яков, Мойсей, големите пророци. И накрая, в перспективата на тази старозаветна приемственост, Иисус Христос е наричан **Втори Адам**, Който идва, за да изкупи „**първородния Адам**“ и неговото потомство от последиците на грехопадението.

Но ние не знаем кой всъщност е първият Адам, от когото всичко започва.

Автентичният образ на Адам от лаконичния разказ на книгата „Битие“ няма почти нищо общо с Адам, създаден от **въображението** на тълкувателите, често митологизиран, което твърде изкривено доизгражда липсващата информация. Причината е в това, че е много трудно да се установят неговият произход и средата, в която той живее в края на предисторическото време. А да знаем кой е Адам е от голямо значение за всички нас, защото в неговата личност можем да открием **своята собствена същност** като хора, обединени от уникалните характеристики на нашия единствен вид, наречен от нас самите „Хомо сапиенс“.

Но днес, едва в нашето време, става ясно, че видът Хомо сапиенс е живял на тази планета през цели две геохронологически епохи преди Адам, който далеч не е първото човешко същество. Той обаче ни свързва с тези наши доскоро неизвестни, анонимни предци, които тук често ще наричаме „**доадамово човечество**“.

Обикновено интересът към Адам се изчерпва с грехопадението и изгонването му от Рая. Но той е имал много повече качества от това, че е „сгрешил“ – тук ще видим впрочем в какво точно се заключава и грехът му. И ако не го приемаме в биологическия смисъл, той наистина е първият човек, извършил преди около 6000 години първата в света „когнитивна революция“ чрез проумяването на **единоначалието** като **онтология на света**. И тъй като светът не може да води своето начало от самия себе си, то неговото начало е от един Създател, Когото Адам признава и изповядва като Един Бог.

Тази тиха **революция на монотеизма** няма нищо общо с политика, икономика и социални отношения, но е чисто **мисловна, етическа и духовна**. Тя започва като **свободно възникнало лично прозрение**, но по-нататък в света на Хомо сапиенс нищо не е същото. Бавно и незабелязано **Адамовият монотеизъм**, запазен в **Адамовата памет**, става една нова закваска на цивилизационния процес, но не като самоцел, а като вътрешно откровение за това **какво човекът всъщност е**.

Паметта не е концепция. Тя първо е **опит**. Опитът е такъв, какъвто е, както е преживян. В случая с Адам това е опит от **личната му среща** с Онзи, Когото той познава и изповядва като **Един Бог Създател** на всичко видимо и невидимо. Личният опит става **памет**, за да може да бъде споделен и предаден на други хора.

Това чисто **субективно духовно събитие**, преживяно във вътрешния мир на **един човек**, се оказва до такава степен важно, че създава устойчива приемственост, довежда до възникването на общност, а после и на цял един народ, който става фактор в глобалната човешка история. Нещо повече – неговата **памет** се оказва универсална. Тя принадлежи и изхожда от един човек, но изявява **общочовешката същност, общия ни произход** и уникалните особености на човека, провъзгласени за „**образ Божий**“. Затова тази памет предлага **идентичност** на всяко човешко същество, като **надхвърля** всякакви индивидуалистични, етнически и расови бариери.

С времето паметта на Адам е прераснала в едно сложно, многосъставно и жанрово разнообразно предание, което сега наричаме най-общо **Библия**. По стечение на обстоятелствата тя става свещеното предание на **един народ**, който никога не е имал мисионерски амбиции, но по-скоро обратното – хилядолетия наред се е стремил да се предпази от външни влияния вътре в своята затворена общност.

И въпреки това същата тази Библия приобщава към своето предание **всички народи** и **лично всеки** човек; въпреки това днес един съвременен европейец, азиатец или африканец чете за Изхода от Египет с не по-малък интерес от един евреин, а Ной, Авраам и Мойсей стават еднакво близки за хора от различни етноси.

Какво всъщност е Библията?

По статистика – най-издаваната и разпространявана книга в света. Също така – жанрово най-разнообразната. Общият ѝ тираж за последните два века е около 8 млрд., което средно прави около 40 млн. на година. Преведена е изцяло на 640 езика, а частично – на повече от 2500.

Но преди всичко Библията **не е една книга**, а цял кодекс от около 70 различни съчинения, събрани днес в едно книжно тяло. Авторите и съчинителите са 40. Времето на формиране е около 1500 години, ако включим и Новия завет.

Библията **не е и религиозно съчинение, нито сборник от митове и легенди**. Библията е едно **антропологическо откровение**, проникнато от реализъм.

Едни от книгите фокусират повече върху отделни исторически събития, други говорят пророчески или поетично. Но нейната ключова семантика се съдържа в първия и най-древен кодекс: **Тората**, или Мойсеевото „Петокнижие“. А особено значение имат първите глави на книгата **Битие**. Може да се каже, че тук се намират **главните кодови послания**, които дават спойката между всички останали книги.

И тъкмо в тези глави се съдържат **най-противоречивите и трудни** за разбиране пасажки. Тук е източникът на вече досадната полемика между „наука и религия“, противоречията в мнения и тълкувания. От това място много хора започват да се съмняват в автентичността на Библията, а вярващите – във вярата си. Ето защо тези пасажки изискват особено внимание днес.

Преди появата на систематизирано научно познание от съвременен тип – преди по-малко от 200 години – може би е било по-лесно да се поддържат по-консервативни, но и по-наивистични религиозни схващания по отношение на трудните за разбиране места. Днес обаче сме в нова ситуация, която изисква пълна адекватност към съвременните предизвикателства. Оказва се, че през вековете се е наложил един вече **остарял прочит** и са се натрупали **предразсъдъци и грешки**, с които понякога не знаем какво да правим.

Затова целта днес не е толкова да се „докаже“ библейската правда, колкото да се вникне в онова, което **всъщност** казва Библията. Днес има нужда да започнем **да четем наново**.

От „Началото“ (Бит. 1:1) до Шестия ден на Сътворението (Бит. 1:24) Тората разкрива онтологията на Вселената **до появата на човека**. Съвременният прочит на библейската **космогония** е предмет на отделна студия.

Тук обаче ни интересува главно антропологията, залегнала в следващите глави, като ще се ограничим върху **Битие 1:24 – 11:26**, с някои необходими препратки към малко по-късни събития.

Именно тази част може да бъде наречена **антропологическа**. Тя започва от Шестия ден с **двата разказа за сътворяването на човека**. Продължава с привеждането на Адам в Едемската градина, грехопадението, допотопния период, т.нар. „Всемирен потоп“ и Ноевия ковчег, събитията след Потопа, Вавилонската кула и последвалата развръзка. Накрая делото на Авраам (Битие 17:10-14) полага началото на една нова епоха и един нов народ, с което „паметта на Адам“ навлиза в исторически обзримото време. Ето кои са някои от най-спорните теми, които се повдигат в контекста на **противоречия между консервативните религиозни схващания и научното познание** за света:

- Наистина ли Адам и Ева са първите хора на планетата, и ако не са, то какво е отношението им с останалите? А ако са, то как да си обясним расовото и етническо многообразие на техните потомци?
- Какво означават двата различни разказа за сътворението на човека?
- Кои са „Божии синове“ и „човешките дъщери“ в Бит. 6?
- От кого се бои Каин след убийството на Авел и с кого създава семейство и поколение, ако в света са все още само Адам и Ева?
- Какъв е смисълът на грехопадението?
- Що е зло, ако Бог създава всичко „твърде добро“?
- Защо едни и същи явления могат да бъдат и естествени, и греховни?
- Каква е връзката между забранения плод, греха и сексуалността?
- Змията в Едем алегория, митология или реалност е?
- Потопът буквално всемирен ли е?
- Действително ли Ной и семейството му са единствените оцелели на планетата?
- Възможно ли е днешното човечество да е резултат от кръвосмешението помежду им?

- Един език ли се говори преди „смесването на езиците“ във Вавилон и в такъв случай кои езици се „смесват“?
- Кои са евреите и кое ги отличава от другите семити?

Изследването на тези трудни въпроси на старозаветната антропология ще изисква да анализираме накратко и някои други, по-странични и „технически“, но не по-малко интересни теми като тези за **авторството и езика** на „Петокнижието“, личността и призванието на Мойсей и някои противоречиви **хронологически понятия**.

ЗА МЕТОДА

Когато за един случай има много хипотези, а малко информация, е редно да се направи усилие той да бъде обследван именно по малкото информация, вместо да бъде произволно тълкуван по хипотезите.

Затова не бих искал този труд да се счита за тълкувателен и дори не за теологически, въпреки някои неизбежни богословски бележки. Той е по-скоро опит за аналитично **антропологическо разследване** на първите глави на старозаветната книга „Битие“, която, както изтъкнахме, в много отношения е основополагаща, но и пълна с неовладени противоречия. Те се отличават не само от другите книги на Мойсеевото „Петокнижие“, но и от останалите глави **на същата книга**. Това е така, защото в тях се съдържат разкази за събития, случили се много отдавна и имащи **необичайно голям времеви обхват и интервали** помежду си, предадени свършено сбито. После времето в повествованието изведнъж се забавя, което лесно може да доведе до объркване в съзнанието на четящия.

Докато в религиозните среди все още се избистря напълно изкуственият конфликт между „креационизма“ и „еволюционизма“, спори се дали началото на света е преди пет, шест или седем хиляди години и дали Адам и Ева наистина са първите хора на планетата, **небиблейското познание** напредва с такива темпове, че **за равнопоставен диалог** с Библията, изглежда, остава все по-малко място. Земята се оказва на 4 млрд. години. Антрополозите отместват епохата на първите хора със стотици хиляди години назад. Палеогенетиката установи, че в генома на съвременните Хомо сапиенси присъстват осезаеми проценти гени на неандерталци и други човешки видове, отмрели преди около 50 000 години. (Шведският учен Сванте Паабо получи за това Нобеловата награда за физиология и медицина през 2022 г.) Археолозите откриват все по-стари палеолитни култури. Докато библейските тълкуватели разсъждават какъв е бил „единственият език“ преди „смесването на езиците“ при строежа на Вавилонската кула, лингвистите доказват, че феноменът на човешката реч съществува повече от сто хиляди години, при огромно езиково разнообразие.

Оказва се също, че въпреки (или поради?) радикализма на някои свои ревнители, „класическата“ **тълкувателна традиция**, както юдейската, така и

християнската, **никога не е постигнала единство** и пълна увереност по тези въпроси. Затова те не са и напълно догматизирани. Екзегетите често избягват да ги тълкуват еднозначно, но изказват по-скоро лични възгледи (богословите ги наричат „теологумени“). Не са редки и случаите, когато изцяло погрешни мнения са били приемани с авторитета на „класическо тълкуване“ поради **липсата на достатъчно познания** през времето, когато религиозното мислене е поемало функциите и на наука.

Затова тук ще се опитаме да **разследваме** някои факти и събития чрез един непредубеден, **директен прочит** на това, което **самото Писание казва**, в светлината на възможно **най-широк спектър** от съвременна информация.

Понякога ще се опитваме да вникнем както в написаното, така и в подразбиращото се от **премълчаното** – изгубените звена, които се долавят сякаш в белите полета между редовете. Защото в тези най-ранни записи логическото доизграждане на липсващите сегменти също носи информация, която може да изясни смисъла и да разреши редица недоразумения.

Ще вземем също под внимание, че в основата си това ранно предание е базирано на **субективни** преживявания и впечатления – нещо, което съвременният човек посреща със скептицизъм. Тук обаче тази субективност е напълно **автентична**, понеже е непреднамерена и още необременена от политическа корист и идеологии. Тя носи в себе си психологията, начина на мислене и изказа на живи, реални личности от предисторическото време – започвайки от самия Адам. Затова в някои моменти ще се опитаме да подходим **психологически**, за да вникнем по-дълбоко в **мисловния свят** на тези хора, живели преди хилядолетия. И ще установим колко близки сме с тях всъщност.

След казаното би трябвало да преминем направо към дешифрирането на самата **Адамова памет**, на която е посветено това съчинение. Но понеже до нейните изначални послания може да се достигне само ретроспективно, през по-късните записи на споменатия по-горе първи библейски писател **Мойсей**, първо се налага да **я открием и идентифицираме** в тези текстове, в които древното устно предание започва да приема писмена форма, докато стане Свещено писание. Трябва също да разграничим неговото авторство **като записващ** от авторството му **като съчинител**, за да се отърсим от повтарящата се през вековете фатална грешка: древната памет на Адам да се свежда до една късна авторска измислица – дори и нейният автор да е Мойсей.

МОЙСЕЙ И ПАМЕТТА НА АДАМ

(ВЖ. ИЗХ. 1-20)

Формирането на Библията като текст започва най-рано около 1400 г. пр.Хр. с Тората – Мойсеевото „Петокнижие“. Междувременно към Тората се прибавят още два раздела: „Невиим“ („Пророци“ – 20 книги, групирани в 8, в еврейския кодекс) и „Кетувим“ („Писания“ – 11 книги). Единният кодекс на каноничните книги е окончателно утвърден от юдейския синедрион ок. 100 г. сл.Хр. в древния град Ямния, след разрушаването на Йерусалимския храм. Този кодекс се нарича в юдейската традиция „Танах“ („Свещено писание“, 24 книги в древния сборник).

Кога точно този процес завършва, е спорно. Според съвременната библейска наука доминират две мнения: след Вавилонския плен в периода на Ездра-Неемия (към V в.пр.Хр.) или през Макавейския период (II в.пр.Хр.). Съгласно Еврейската енциклопедия Тората е утвърдена като канонична още към VI в., Пророците – към IV в., а Писания – към II в.пр.Хр.

Най-общо казано, периодът, през който се формира „Танах“, продължава средно около 1000 години, от които обаче еврейският език има своя собствена писменост едва около 600. Тоест в епохата, когато е съставено Мойсеевото „Петокнижие“, еврейска писменост все още няма.

Днес сме свикнали да възприемаме Тората като писание, и я изследваме предимно като текст. Отношението към нея се е развило като отношение към текст – за едни свещен и неприкосновен, за други – обект на задълбочени лингвистични и исторически анализи, а също и на критика. Но при

всички случаи стои въпросът за авторството, който пък е неразривно свързан с въпроса за автентичността...

Само че Петокнижието е текст и писание само в **последната** си, най-късна форма, а за нечие авторство можем да говорим само след Мойсей.

Докато въпросът за авторството на каноничните библейски книги, включително и четирите от Тората, е достатъчно изследван, то „авторството“ на книгата „Битие“ остава спорно, въпреки че традиционалистите автоматически го приписват на Мойсей. А тази книга, която е основополагаща за цялото Свещено писание, както и на монотеистичната вяра изобщо, съдържа повествования от **цели хилядолетия преди Мойсей**. Те са се предавали устно, преди да се стигне до първите структурирани записи, но кой тогава е техният автор?

Затова е необходимо да изясним как точно „авторството“ на Мойсей се отнася към книгата „Битие“, на чиито събития той не е съвременник, очевидец и пряк свидетел.

Кой в действителност е Мойсей?

Тази харизматичната личност се явява в един от най-критичните моменти в историята на евреите: пленът и бягството от Египет. Той е **от еврейския народ**, от Левиевото коляно, роден в Египет в най-тежката фаза на робството, спасен от гибел в младенческа възраст, намерен във водите на Нил и осиновен от дъщерята на фараона. Човек, достигнал най-висок обществен статус и получил блестящо образование. Но в същото време той е откърмен и възпитан тайно от своята родна **еврейска майка Йохаведа**, като заедно с майчиното мляко приема и преданието на своя народ.

Но това **не е** началото на еврейския народ. Макар и все още млад етнос, евреите са били обособени няколко поколения преди египетския плен. Те са се заселили в Египет благодарение на Йосиф, малкия син на Яков, един от родовите патриарси. Но както Йосиф, така и братята му, и тяхното потомство **вече** са били носители на едно колективно монотеистично съзнание.

Телесен знак на тази вяра вече е било **обрязването**, което не е кръвно родство, а главна предпоставка за принадлежност към общността на монотеистите. Обрязване е трябвало да приеме всеки, слуга или близък, свой или пришълец. Така всеки вътре в общността е ставал носител на традицията и

се е включвал в потока на родовата памет. Ще разгледаме този въпрос по-отблизо към края на този труд.

Когато тази общност се озовава в Египет, тя **никога не се асимилира** културно от египтяните – нито през времето на просперитет, нито през годините на робство.

От Йосиф до Мойсей са изминали около **10 поколения**, живели при различни обстоятелства.

В периода на благоденствие потомството на Патриарсите има свободата и спокойствието да затвърди родовата памет, да я осмисли. След последвалия обрат обаче, през годините на робството, отстояването на преданието става въпрос на живот и смърт.

Мойсей осъзнава божествената мисия да изведе народа си от робството, но не чрез въстание. Той воюва за свободата народът да **напусне** страната на робството. Евреите нямат страна, в която да се върнат наготово. Те считат Ханаан за „обетована земя“, но ще трябва да я завоюват сами от племена, които не ги очакват и желаят. Преди това ще трябва да се скитат 40 годни в пустинните земи на Синайския полуостров. След напускането на Египет устното предание лесно може да бъде забравено, променено и изгубено поради липсата на писменост. **Родовата памет трябва да бъде съхранена**. Назряла е също така необходимост от осмисляне и фиксиране в писмен вид на натрупания духовен опит. Разказите от „баща на син“ трябва да станат **летопис**. Тази необходимост, изглежда, е толкова спешна, че дори няма време за създаване и въвеждане на собствени писмени знаци.

Няма особено значение дали Мойсей е писал сам, или е диктувал на доверени хора, или и двете. Можем да оставим този въпрос на специалистите в библейската критика.

Днес съществува т.нар. **документална хипотеза** за „четирите источника“: теория в библеистиката, според която Петокнижието е съставено чрез съпоставянето на няколко самостоятелни текста от различни източници и епохи, белязани със собствени означения: **Ј** – **Яхвист**, където Бог е наричан Яхве, от X в.пр.Хр.; **Е** – **Елохист**, където Бог е наричан Елохим, от IX в.пр.Хр.; **Р** – **Свещенически**, от VI в.пр.Хр., чийто писател е от свещеническите среди; **Д** – **Второзаконнически**, от VII в.пр.Хр., написан от съставителите на Второзаконието, последната книга на Тората.

Хипотезата възниква през 1876 г. и от края на XIX в. се налага като широко приетия сред библеистите възглед за произхода на Петокнижието. След 70-те години на XX в. тази теория намира и своите опоненти, но тя помага да се разбере **как** е формирано **късното** писмено предание, преди да бъде окончателно фиксирано като каноничен кодекс.

Обаче нито документалната хипотеза, нито текстовите анализи изобщо **могат да обяснят** формирането и поддържането в непрекъсната приемственост на древното устно предание **преди Мойсей**. Този процес се обуславя от една друга етика на родовата отговорност, различна от нашата етика на доказаното авторство. Така че най-важният принос на Мойсей не е някакво лично авторство. Той не е съчинител на истории. Великото му дело е, че става **главният инициатор** на първите библейски записи.

Спорно е на какъв език са се появили първите записи на Мойсеевите книги.

Еврейският език се е пазел вътре в общността дълго преди изнамирането на еврейска азбука. Той възниква в най-древните си форми при разпадането на първите източносемитски езици – акадския и еблаитския. Те са езиците на акадци, вавилонци и асирийци още преди понятието евреи да съществува. Но тези езици вече са имали клиновидна писменост, заимствана от шумерите, чийто език иначе не е семитски, а с неустановен произход. По-късно, от времето на Евровия потомък Авраам (ок. 2000 г. пр.Хр.), евреите започват да се консолидират като народ. Това е още ранният, месопотамски период в историята им. Интересно е дали още преди египетския плен те са ползвали тази древна клиновидна писменост, за да правят поне някои писмени нотации върху родовата памет?

ВЕгипетевреите със сигурност савладеели и ползвали египетски. Египетският език е класифициран като един от афро-азиатските семитски езици. По времето на Мойсей се говори т.нар. средноегипетски, който дълго се запазва като

класически. Самият Мойсей, осиновен от дъщерята на фараона, е високообразован човек, възпитан в контекста на египетската култура. И следователно писмеността, с която той най-добре е можел да си служи, не е клинописното писмо, а **йероглифите** и **йератиката** (курсивна версия на египетската йероглифна писменост).

Така че, ако за първите записки на еврейски е трябвало да се заеме и използва **чужда писменост**, то тя най-вероятно е била **египетска**.

Записи на Петокнижието преди въвеждане на еврейска писменост, разбира се, **не са** останали до нас. Каменните скрижали с Божиите заповеди, които Мойсей получава на планината Синай и които се пазели в Ковчега на Завета, са безследно изчезнали по времето на Вавилонския плен.

(Когато през Ренесанса се появяват живописни платна и илюстрации към Библията, скрижалите на Мойсей са представяни като каменни страници на книга, а надписите са на еврейски. Фактологически това е невъзможно – еврейската писменост възниква векове след Мойсей.)

Същественото обаче е, че между тези първи, изчезнали за нас текстове, по всяка вероятност йероглифни, и първите преписи на еврейски е **имало непрекъсната, жива приемственост**. Евреите изнасят от Египет **два езика**, които са носители на родовото им предание. Единият е с писменост, а другият е този на паметта на отците, поддържан като жива реч. От тези два езика на ранното предание-писане, разбира се, остава еврейският. Не знаем колко време е било необходимо египетският да отпадне.

Съхраняването на еврейския език през египетския период и след това, до появата на собствена писменост, на която продължава да се пише Свещеното писание, говори за една необикновена култура на духа, поддържана от монотеистичната вяра и родовата памет.

Най-древният съхранен ръкопис са добре известните Кумрански свитъци от III в.пр.Хр. Той вече е на еврейски. До тяхното сензационно откриване през 1946 – 1956 г. най-стари са били Масоретските преписи от IX в. С разстояние повече от 1000 години двата преписа перфектно съвпадат, което само потвърждава високото съзнание и отговорността при копирането на библейските текстове в древността.

Тората, която е основа на богословието, сама по себе си **не е богословски текст**, концепция или алегория, а разказ на **свидетели**, на очевидци.

Колкото до Мойсей, той е **очевидец** и **пряк участник** в събития от **краткия** исторически отрязък, съвпадащ с неговия живот. Всички те са отразени в „Изход“, „Левит“, „Числа“ и „Второзаконие“: от бягството от Египет до приближаването към Ханаан. Това са онези **40 години**, през които Мойсей води народа през пустинята, наставлява ги в безкомпромисен монотеизъм и им дава Закона.

Когато обаче става дума за събитията **извън обхвата на Мойсеевия живот**, там Мойсей вече е само **един от многото приемници** и продължители на паметта на праотците. И тук той в никакъв случай не е съчинител, а **само инициатор** на текстовия запис. Книгата „Битие“, върху която пада фокусът в нашата студия, обхваща само такива древни събития и откровения, които принадлежат към древността много преди Мойсей. Този факт допълнително изостря проблема за авторството: Ако авторът (писателят) е Мойсей, кои са **източниците**, от които е черпил, а ако не е Мойсей, то стои въпросът **кой** или **кои** са записвали, кога, как и защо.

Повествованието съдържа **онтологически бележки** върху сътворяването на света, които според съвременната геохронология ни отвеждат 4,5 млрд. години назад. Шестте дни на сътворението достигат до **квартнера**, последния период от геоложкото време, проследявайки в няколко шриха цялото развитие на творението. В книгата се съдържат също **антропологически сведения** за възникването на човешкия род, **праисторически**, запазили паметта от Адам до Потопа (ок. 4000 – 3000 г. пр.Хр.), **ранноисторически** – от Ной до Авраам (ок. 3000 – 2000 г. пр.Хр.), и накрая – от Патриарсите до заселването в Египет (ок. 2000 – 1500 г. пр.Хр.). Едва в края на робството започва споменатият вече кратък, 40-годишен период, който съвпада с живота и делата на Мойсей, но той принадлежи вече към следващата книга – „Изход“.

От друга страна, въпреки някои формални сходства с космологията и митологията на древните небиблейски писмени паметници, библейският разказ е много различен и уникален по своя подход и съдържание. Не е възможно той да е бил заимстван от външни, чужди източници. Другата негова важна характеристика е пълната **липса на митологически представи**, за разлика от езическите космогонии.

Така въпросът още се изостря: **кои са първоизворите** на разказите за явления и събития, предхождащи с векове живота и преките наблюдения на Мойсей, и евентуално неговите сътрудници при съставянето на първите записи? Откъде при липсата на писание те черпят цялата информация, обхващаща такива грамадни периоди от време? Как личната памет на Мойсей се наслаждава с една **вече съществуваща** натрупана памет?

Ако се върнем назад по нишката на свещената памет, стигаме **до Авраам**. Но той също не е автор и съчинител, а **звено** от живата верига на паметта, достигаща до времената на **Всемирния потоп**. Между Авраам и Ной връзката също е проследима: Ной – Сим – Арфаксад – Каинан – Сала-Евер – Фалек – Тара – Авраам и в обратен ред. Същото можем да кажем и за неговия праотец **Ной**, който пък е приемник на паметта от **линиите преди Потопа...**

В контекста на тази непрекъсвана **проследяемост** семейната памет от Ной и семейството му продължава да върви назад в низходящ ред от син към баща, деди и прадеди... Това са **вековете на устното семейно предание**. Дългите родословни линии, преминавайки през все по-стесняващи се семейни кръгове, накрая възлизат към паметта **на един човек**, наричан „прародител“ на човечеството: **Адам**. По-нататък ще видим как към тази памет се вливат свидетелствата на следващите поколения и как те прерастват в едно по-сложно **колективно** предание, което не само не заглушава, но запазва като **първоизточник и основа** личното свидетелство на Адам, придаващо смисъл на всичко след него.

Памет за какво? Кое е толкова важното и уникалното в спомените и посланията **на един човек**, че тази негова памет да стане главният обект на едно предание от **общочовешко значение**? Това не са просто интересни случки, нито някаква съчинена доктрина. Става дума за паметта за един лично преживян **опит**, който не трябва да бъде изгубен, но трябва на всяка цена да бъде съхранен и продължен. И това е опитът на монотеизма, личният **опит от срещата с Бога Творец** на всичко видимо и невидимо. Адам е първият човек в мирозданието, преживял такъв **личен опит**. Той ще се обогатява от опита на потомците, докато стане общочовешко достояние. Затова „Петокнижието“, и в частност „Битие“, преди всичко е **съхранената памет за живия опит**. **В това дело вдъхновението свише е важен фактор, но без да се отменят волята и съдействието на човека.**

Опитът от срещата с Бога не е **ниито религия, ниито митология**. Той е една интимна **реалност**, която обаче води до осезаеми **последствия**. Тя променя обстоятелства, съдби и в края на краищата – историята въобще. Силата на този опит вдъхновява и мотивира, създава ценности и критерии, изгражда духовност. Паметта прераства в дълго и устойчиво предание, докато един ден преданието в своята писмена форма не стане най-издаваната книга в света...

Спиралата на Свещеното писание върви по следния повтарящ се модел:

Адам – откровение – личен опит – памет – разказ – **Адепт** – личен опит (допълнен) – памет – разказ/предание – **Адепт** – личен опит (допълнен) – памет – разказ/предание (допълнено) – **Адепт...**

Това показва как не саги и легенди, а личният опит на Адам е във фокуса на преданието, и как той се прибавя към личния опит на всеки негов приемник.

Тук направихме този синтезиран преход от Мойсей назад във вековете, за да ситуираме по-ясно неговата истинска роля не като „съчинител“, а като пореден носител на цялата памет, започваща от Адам, и същевременно като главен инициатор на нейните записи. Благодарение на Мойсей преданието на праотците постепенно е фиксирано завинаги като текст и става Свещено писание.

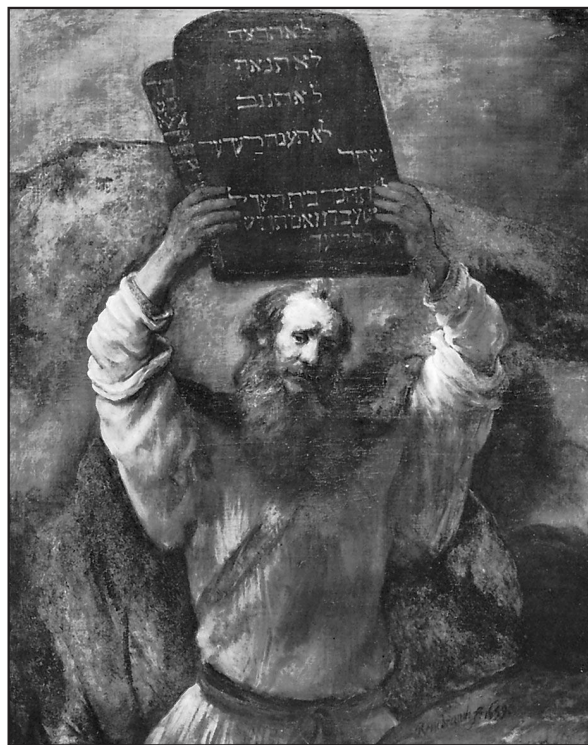
Той прави обобщение, започва подреждането в единен текст на древните разкази, но няма друг източник освен своя народ.

Мойсей прави и следващата важна стъпка към по-нататъшното и по-надеждно съхраняване на преданието. Той въвежда и една религиозна система, съставена от ритуали, нравствени предписания и правила, наречена Закон, заради което той е и законодател на евреите. В това дело има много повече място за лично авторство, но Законът е друг тип послание, свързано с по-практически дела: необходимостта от ред в общността и устройването на обществено богослужение.

Законът има и други, „мемориални“ функции. Ако обрязването при Авраам е своеобразно „материализиране“ на духовната принадлежност към рода, то Мойсеевият закон въвежда един нов, нравствено-литургически етос на тази памет. Народът получава нещо качествено ново и това не е само Писанието, но и колективното преживяване на реалното Божие присъствие сред общността. От Бог на Адам, Ной, Авраам Бог вече е Бог Израилев.

Освен че става носител на родовата монотеистическа идентичност, паметта на Адам насочва народа към едно богато и изпълнено с обещания бъдеще. Чрез Мойсей този **есхатологически идеал** се проявява за първи път. Той минава през Обетованата земя, но води към вечността и Царството на Бога, в което занапред верните имат своето място.

Отделен въпрос е как формиралият се начален текст след това е съхраняван, преписван, редактиран и допълван от поколенията – царе, пророци, хронисти, свещеници. С първите записки от времето на Мойсей завършва периодът на устното предание и започва този на писмено-устното, преди един ден да се появят и чисто „авторските“ книги на Танах, каквито се считат някои от пророческите, „Псалтирът“, „Притчи Соломонови“ и др. За тях повече няма да става въпрос тук.

*Рембранд ван Рейн, „Мойсей разбива скрижалите на Закона“, 1659 г.
Тази известна картина на големия художник илюстрира общоприетото
погрешно схващане, че скрижалите на Завета са били написани
с еврейски букви.*